

Robert ”Bob” Petersen - Vore oktoberdage

Kilden er et uddrag af Robert ”Bob” Petersens erindringer, ”Vore oktoberdage”. Robert ”Bob” Petersen har hele livet haft jødiske venner, så da rygterne om en forstående ’jødeaktion’ tager til i slutningen af september 1943, tøver han ikke med at tilbyde sin hjælp. I de følgende dage organiserer han den illegale flugt for 15 mennesker ved blandt andet at overtale to fiskere fra Køge til at drikke en bådejer fuld, så de kan ”låne” hans båd og sejle de jødiske flygtninge til Sverige.

De sidste dage af september 1943 svirrede det med rygter om, hvordan forskellige jødiske venner og bekendte var kommet godt af sted med både fra havne langs kysten, men hvor, hvorledes og til hvem, man kunne henvende sig, var der intet konkret.

Det er sikkert kendt for de fleste, at der, via kanaler fra højeste sted, var *sivet* meddelelser ud om nazisternes hensigter til kredse i det Mosaiske Trossamfund hen imod ultimo september. Det satte fart i jødernes forberedelser til flugt, for rejse på normal vis til Sverige over Malmø / Helsingborg var udelukket.

Det blev nogle hektiske dage, hvor jeg blev sat ind i mange forskellige problemer. De måtte jo alle forlade deres ejendele, indbo, forretning etc. til en uvis skæbne, foruden at der skulle skrubes kontanter sammen, for uden penge kom de nok ikke til Sverige.

Om morgenen den 29. september blev jeg ringet op af min jødiske ven, som forhørte, om de måtte komme ud til os, vi boede i Rødovre dengang. Jeg tog lidt efter af sted for at hente dem ved sporvognens endestation på Ålholms Plads. Der blev jeg først klar over, at det ikke bare var hans kone, søn og ham, men også hans to gamle forældre og to voksne søstre var med ham. Men ikke nok med det, for lidt efter med næste sporvogn kom endnu en søster, hendes mand og søn.

Det var nu blevet et stort selskab, der begav sig på vej ud ad Roskildevej, hvor min ven betroede mig, at der nok kom fire mere plus et barn. For ikke at vække for stor opsigt havde jeg sendt dem af sted to og to med et par minutter imellem – jeg mente, at vi måtte være forsigtige, for mellem alle de rygter, der gik i de dage, var også, at man måtte passe på, at danske nazister ikke opdagede, hvor jøderne holdt sig skjult. Om det havde noget på sig, kunne jeg ikke vide noget om, heller ikke hvordan disse så ud, men jeg var forsigtig for en sikkerheds skyld og for at tage hensyn til deres angst, som allerede var tydelig at mærke. Jeg troede dog ikke, at der boede nazister i det villakvarter, vi boede i,

men man kunne i denne situation ikke være for forsigtig. Hvad min kone sagde til hele denne invasion, der kom myldrende ind til hende, ved jeg ikke, for jeg var den sidste, der kom sammen med min ven.

Det var et lille hus med tre små rum, som nu skulle rumme 15 mennesker foruden os fire (vi havde to børn). Da de var vel inden døre, blev de klar over, at de var sultne, så min kone måtte tage sig af den side af sagen, mens jeg tog på cykel ind til byen. Der var problemet med at få lavet sovepladser til dem alle, så noget måtte jeg få gjort i en fart.

Inde ved Nytorv havde jeg i en kælderbutik set nogle billige træulds Madrasser med betræk lavet af vævet papirsejlgarn. Jeg købte to og fik dem anbragt på cyklen (flere kunne jeg ikke ha' på den) og kom da godt nok de syv km. trækkende med cyklen hjem til Rødovre, for at cykle med det læs var umuligt. Dynser og tæpper havde vi ikke så mange af dengang og da slet ikke til 15 mennesker, men det viste sig ikke at være et større problem, for alle havde taget mindst to sæt tøj på foruden frakker, og jeg tror endda, at kvinder og børn havde mere, så de kom ikke til at fryse om natten, vi havde jo også ild i kaminen.

Flugten planlægges

Det blev to strenge døgn at komme igennem for min kone og gæsterne. Jeg selv tilbragte ikke mange timer i huset, for selvom der ikke var nævnt noget eller talt om det, så lå det ligesom i luften, at det nu var min opgave at få dem sikkert til Sverige. Og for at være helt ærlig, så vidste jeg ikke mine levende råd med hensyn til, hvordan jeg skulle gribe denne, for mig helt overrumplende, situation an. Det lod jeg selvfølgelig ikke de andre mærke, for det lod til, at de stolede fuldt og fast på, at det kunne jeg klare, så jeg måtte jo foretage mig et eller andet.

Om natten havde jeg i tankerne gået dette problem igennem og mente, at det nok var bedst at finde nogle fiskere fra en havn, som ikke var så overrendt, som, jeg havde hørt, strækningen København - Gilleleje var.

Derfor tog jeg straks dagen efter toget til Køge, gik ned til havnen, og kom snart i snak med en klynge fiskere der. Jeg fik med mange omsvøb efterhånden ført snakken hen på jødernes øjeblikkelige skrækkelige situation, og til sidst spurgte jeg dem ligeud:....om de

havde sejlet nogen til Sverige.

De svarede alle, som jeg havde ventet, at det var forbudt og meget farligt, men da jeg fortalte dem at der var mange penge at tjene på en nat, så blev resultatet efter megen palaver, at et par af dem viste sig villige til at forsøge, men først da de og jeg havde udskilt os fra flokken. Der var blot det store aberdabej: De havde ikke selv nogen båd, men jeg fik den aftale med dem, at hvis de formedelst 10.000 kr. kunne låne en båd, ville de hver få 1000 kr. for en transport af mine 15 *gæster*. De fik mit telefon-nummer, og kunne de klare det i løbet af dagen, skulle de ringe straks, og vi ville så komme dagen efter.

På den tid var der udgangsforbud; ingen måtte færdes ude efter kl. 20:00, og da jeg var klar over, at aktionen med at få *gæsterne* om bord i båden måtte foregå i mørket umiddelbart før kl. 20, måtte vi have et sted at være, fra vi kom med toget og indtil da.

Ved indgangen til havnen var der en stor bygning, hvori der både var café og teatersal, og jeg opsøgte overtjeneren, og mens han serverede en kop kaffe for mig, foretog jeg en slags psykologisk/moralsk/politisk *test* for at være sikker på, at jeg ikke bragte mine *gæster* i en fælde (dette var noget, der skulle vise sig at blive en dagligdags foreteelse i de næste tre uger), og forelagde ham til sidst mit problem. Han lovede, at vi ville få et lokale til rådighed, når vi kom fra toget den næste dag, og at lokalet ville være aflåst for andre *gæster*.

På vejen hjem i toget gennemgik jeg i tankerne nøje, hvordan, jeg mente, denne *operation* skulle foregå og blev blandt andet klar over, at alene kunne jeg ikke holde styr på alle disse, når jeg skulle have dem lodset fra caféen og helt ud til molespidsen, hvor, jeg mente, båden måtte være for hurtigst muligt at komme ud i mørket, når først motoren satte i med at larme i den stille nat.

Efter hjemkomsten fik jeg dette problem løst på den måde, at en af *gæsterne* kendte en mand, som han havde haft kontakt med nogle gange angående flugtmulighed, og min ven kendte en kvinde, som var ansat i samme virksomhed som han. De blev sat ind i min plan og ville være hos os næste morgen, hvis der blev ringet fra Køge.

Og gudskelov blev der ringet, at alt gik, som vi håbede, og jeg aftalte med Jens (det var ham, jeg forhandlede med), at vi ville være på havnecaféen dagen efter ved 16-tiden.

Det var godt, vi ikke skulle opholde os i vores lille hus i flere dage endnu, for nerverne var tyndslidte både hos min kone og gæsterne, særligt efter at vore gæster var blevet kendt med de advarsler, der var udgået til alle jøder fra det Mosaiske Trossamfund om, at ingen måtte befinde sig på sin bopæl denne nat.

Dagen efter den 1. oktober var forsiderne på alle aviser optaget af den tyske besættelsesmagts erklæringer og bestemmelser om, at jøderne i Danmark var sat uden for den normale danske ret og lov, altså var gjort *fredløse*, og ville blive sendt til koncentrationslejre i Tyskland, og endvidere, at det ville være strafbart efter tysk krigsret for de mennesker (danskere), som kom på tværs af disse bestemmelser. Så nu vidste vi, hvad vi havde at rette os efter eller rettere, hvad vi kunne risikere, hvis vi blev fanget under vores *Operation FLUGT*.

Da de to hjælpere (lad mig kalde dem Hans og Grete) kom næste morgen, gennemgik vi, hvad der skulle ske i Køge og blev enige om at dele os i tre hold, og at hver af os skulle sørge for, at de fem, vi havde ansvaret for, i første omgang kom helskindet til havnecaféen i Køge. Vi ville og skulle helst ikke på noget tidspunkt undervejs være samlet i en klump på 18 mennesker, men vi tre skulle sørge for, at kun to og to var sammen, både når vi gik til sporvognen, når vi var i sporvognen, og derfra igen når vi gik til toget og var i toget. Hver af os tre fik penge til vores holds rejse til Køge fra *fælleskassen*.

Fælleskassen, ja den må jeg lige fortælle lidt om. For den var for det meste en enkelt persons bidrag. Min vens svoger, der var ungkarl, var den mest velbeslåede, og det var mere end, hvad man kunne sige om resten af gæsterne, ja enkelte havde ikke en klink, men der var ca. 14.000 kr. ialt, som jeg skulle administrere på bedste måde.

Fra Rødovre til Køge

Efter et solidt frokostmåltid tog det første hold en tårevædet afsked med min kone og endnu engang med en påmindelse om ikke at være seks samlet, men kun to og to, men alligevel ikke længere fra hinanden end hjælperen kunne se dem både i sporvogn og tog.

Næste hold, der skulle være i bivo­gnen, gik nogle minutter efter, og jeg ventede noget læn­gere, før jeg og mit hold ville tage den næste sporvogn til hovedbanegården.

Det kan måske lyde meget underligt: Denne beskrivelse af dette og det føl­gende på denne måde, som om det var en børnehaven, der skulle på udflugt med deres lærere, men vore gæster var på dette tidspunkt allerede så nervespændte og angste (og det skulle blive værre senere), at jeg ikke turde regne med, at de i den tilstand ville kunne handle efter normal konduite, hvis der eventuelt skulle ske noget uforudset, og derfor skulle hjælperen hele tiden holde øje med dem. Gæsterne syntes åbenbart, at det var i orden således.

Hvis blot dette med at holde afstand men stadig at kunne se hinanden to og to var blevet overholdt, var jeg blevet forskånet for en chokerende oplevelse i de sidste par minutter af denne aktion.

Turen med sporvogn forløb nogenlunde, men jeg lagde mærke til, at flere passagerer i sporvognen, med og uden dagblade foran sig, iagttog med stor nysgerrighed og hvisken og tischen mine gæster, hvad der forøgede både deres og min nervøsitet. For man kunne jo ikke se på folk, om de havde nazistiske tilbøjeligheder og interesser, men selvom de ikke havde det, så var deres nysgerrige blikke meget ubehagelige for mine gæster, men vi måtte finde os i det og lade som ingenting.

Det tog, som vi skulle med til Køge, var så overfyldt, som jeg aldrig før eller siden har oplevet. Folk stod og sad i gangene så tæt, at al bevægelse, selv for togkontrolløren, var næsten umulig. Jeg var ikke sikker på, om vi alle var kommet med toget, for jeg så, at nogle blev efterladt på perronen til det næste tog og var derfor meget spændt, da vi stod af toget i Køge, om nu alle blev samlet i caféen, som lå ikke langt fra stationen.

Mine fem gæster og jeg ankom først til caféen, og vi fik af o­vertjeneren anvist et lokale som aftalt, og lidt efter ankom Grete med sit hold, men Hans med følge kom ikke. Da der var gået et kvarters tid, og de endnu ikke var kommet, så opstod der en velbe­grundet nervøsitet og angst hos os alle. Hvor var de henne? Var de ikke kommet med toget? Var de taget af tyskerne eller af nazi-folk? Hvad var det, der var gået galt, siden de ikke var kommet hertil? Jeg gik rundt i kvarteret for se efter dem, men der var ingen af dem at se. Havde Hans misforstået caféens navn og adresse? Det kunne jeg ikke forestille mig, der var ikke andet at gøre end vente og håbe på, at de snart kom anstigende. Jeg forsøgte at

trøste selskabet med, at de nok kom med det næste tog. Jeg bestilte kaffe, the og brød, og fik nogenlunde ro over feltet.

Heldigvis varede det ikke så længe, inden de kom. Det blev nu hurtigt opklaret, hvad der var gået galt; i stedet for straks at gå til venstre fra stationsbygningen var de blevet ført med af de mange mennesker, der strømmede ud fra stationen, et stykke hen ad stationspladsen, og på den måde overså Hans den gade, han skulle være drejet ned ad, og den første gade til venstre var de så gået et godt stykke hen ad. Det viste sig at være Nørregade, som er hovedgaden i Køge, og der lå ingen havnecafé. Da de gamle forældre var meget udmattede (de havde stået op lige fra København), var han nødt til at søge ind på en café der med dem og måtte bestille the og brød til dem og de to ugifte søstre, så de kunne komme lidt til hægterne igen. Først da det var overstået, kunne de begive sig på vej hen til os andre, han havde ikke turdet overlade dem til sig selv for at give os besked lidt før.

En desperat plan

Nu var jeg blot spændt på, hvornår de to fiskere ville komme, så vi kunne blive klar over, hvordan og hvorledes den sidste og afgørende spadseretur på Køge havn skulle foregå. Ved femtiden - det var lyst endnu - kom de så endelig, og vi gik ud for os selv på en lukket veranda, og med en meget bedrøvelig mine fortalte Karl, at skipperen havde fået *kolde fødder*, han ville ikke selv sejle og ville ikke låne båden ud til dem. Så det var en værre suppedas, vi sad i. Nu var gode råd dyre.

Jeg lagde straks mærke til, at tanken om, at de 12.000 (som natten ville indbringe, hvis...) skulle gå deres næse forbi, næsten var mere, end de kunne bære. Jeg forhørte mig lidt om, hvordan denne skipper ellers var for en fyr, og hvor han i øjeblikket befandt sig og fremkom med det forslag, at jeg skulle prøve på at overtale ham. Af en eller anden grund ville de ikke have, at jeg gjorde det, men fortalte, at han sad på sit stamværtshus nede i havnen.

Da fik jeg en desperat ide. Jeg gav dem 500 kr. og sagde så i en meget desperat tone: *Nu går I hen til skipper og poster ligeså meget spiritus på ham, som I kan, "låner" nøglerne til skuden og sejler ud på molespidsen og er der kl. 19:30, så kommer vi med gæsterne.*

Den ide gik de med på og forlod caféen.

Så satte jeg Hans og Grete ind i situationen, men ikke gæsterne for ikke at skabe endnu mere angst. Over for dem lod vi tre som om, alt gik som det skulle.

Ventetid

Forældrene til de tre børn havde besvær med at holde børnene nogenlunde i ro, så da jeg af overtjeneren blev klar over, at der var en underholdning i gang i øjeblikket i teatersalen, fik jeg ham til at tage dem med op på balkonen, hvorfra de kunne overvære forestillingen. Det hjalp betydeligt på forældrenes tilstand, og der faldt mere ro over hele selskabet.

Der begyndte nu et fænomen, som viste sig skulle gentage sig i de næste uger, hver gang nogle skulle til at forlade Danmark. På papirlapper, som jeg fik stukket i hånden, var der navne og adresser på de af deres slægtinge og venner, hvis skæbne var dem ukendt. De vidste ikke, hvor de holdt sig skjult, men bad mig forsøge at finde frem til dem og hjælpe dem af sted til Sverige, hvis det var mig muligt.

Det blev til en ret anelig bunke navne, jeg fik af de forskellige, og en ung mand, som en af de ugifte søstre på den tid var interesseret i, og som var kommet med uden en klink på lommen, gav mig også en seddel med den pudsige bemærkning: *Det er den eneste mor, jeg har.*

Sammen med sedlerne fik jeg også alt, hvad de havde på sig af danske penge (de havde nemlig hørt rygter om, at dansk valuta ville blive taget fra dem eller være uden værdi for dem i Sverige). Og med dem skulle jeg så hjælpe, så godt det nu kunne gøres.

Mens gæsterne fik serveret noget mad og spiste, gik vi tre ud for at foretage en sidste inspektion af ruten til molen og opdagede som noget af det første, at skråt over for caféen, lige inden for havneporten, havde tyskerne indrettet en vagtstue for de soldater, der med mellemrum afpatroljerede havneområdet og især fiskerbådene, der lå i havnebassinene. Det var en grim og ubehagelig opdagelse, men vi gik videre og fik noteret ruten ned på papir og blev særlig opmærksomme på, at lige når man kom over Køgeå-broen, delte vejen sig i to, og at vi skulle holde til højre for at komme lettest ud til sydmolen. Det ville jo være helt mørkt, når vi skulle følge gæsterne der ud, så vi måtte have ruten godt indprentet.

Klokken nærmede sig 19:00, og vi havde ikke hørt noget fra vore to fiskere, det tog jeg som et godt tegn, for vor aftale var, at hvis ikke vi hørte fra dem, så var det, fordi planen var lykkedes, og at de ville være på pladsen til det aftalte tidspunkt. Det ville være en katastrofe for os alle, hvis vi forlod caféen, og der ingen båd var på molen, når vi kom anstigende med hele flokken.

Jeg var også lidt betænkelig ved, hvordan Jens og hans kammerat kunne få båden bugseret fra havnebassinet og ud til molespidsen uden at bruge motoren, for det ville tyskerne straks kunne høre. Vi var nødt til at starte helt ude fra molespidsen, for inde fra havnebassinet, hvor, jeg havde set, båden lå, var det alt for farligt at starte fra, de ville ikke have mange chancer for at slippe ud i god behold. Men ved først at sætte motoren i gang derude, kunne vi håbe på, at tyskerne ikke hørte det og slog alarm. Det sidste var særlig af hensyn til os hjælpere sikkerhed, for vi skulle gerne nå tilbage til caféen uden at blive opdaget.

Vi havde studeret vagtposternes afpatruljering og mente nok, at i opholdet imellem sådanne to kunne vi nå at komme ud til molen, hvis vi startede straks efter, at en vagtpost var kommet tilbage.

Afgang fra caféen

Hele selskabet blev delt op to og to og stillet op på række med Hans i spidsen og Grete i midten, og vi indprentede dem nøje vigtigheden af, at de skulle holde en afstand, så de lige kunne se dem foran og holde øje med, at dem bagefter fulgte med, for gik de hurtigere, så kunne de risikere at de efterfølgende mistede dem af syne og ikke vidste, hvor de skulle gå hen, det var jo meget mørkt. Jeg mente dengang, at det ville vække mindre opsigt på denne måde, end hvis vi alle 18 mennesker i samlet flok begav os ud mod molen. Hvis der skulle være nogen på strækningen, ville de kun se to sammen.

Hans, som skulle føre an, fik besked på endelig ikke at gå hurtigere, end at alle kunne følge med i mørket, og vi gik da i gang kl. ca. 19:20. Der var en tydelig nervøs spænding hos alle. Da jeg som sidste mand skulle passere broen over Køgeåen, hvor der var en tændt lygtepæl (ganske vist så meget afskærmet at den kun lyser nogle få meter omkring) ser jeg en dansk politibetjent udspørge to mennesker om deres gøremål i havnen på denne tid af aftenen (det var min vens søster og svoger). Jeg skynder mig hen og får vendt de to

om og ligefrem skubber dem af sted i den rigtige retning og ignorerer fuldstændig betjenten, og en pludselig indskydelse får mig til at løbe frem i rækken for at se, hvem der er forude. Noget siger mig, at der er et eller andet gået galt.

Og rigtignok, de to gamle, som skulle være foran, var der ikke, og straks var jeg klar over, at de ikke havde holdt til højre, som de skulle, men var nu på vej ud af kajgaden til venstre, som endte i en *finger*, og de ville i dette mørke ikke kunne se, når den endte, men ville, hvis de nåede så langt, dumpe i vandet. Jeg formelig fløj af sted og nåede lige at forhindre en katastrofe, havde jeg været bare ti sekunder senere, var den sket.

Jeg åndede lettet op, da jeg som den sidste med de to gamle ankom til molespidsen og der så båden ligge, og alle var samlede. Der var ca. halvanden meter ned til båddækket, så jeg sprang ned til fiskerne og fik med deres hjælp bakset en tung kasselignende genstand hen til en plads, hvorfra jeg ved at stille mig op på den fik hjulpet de to gamle som de første ned i båden. Men nu gik der helt panik i resten af gæsterne på kajen, de ville alle sammen ned i båden med det samme, så jeg fik dem alle ned over mig, så vi væltede rundt på dækket mellem hinanden. Jeg nåede lige at redde mig op på kajen og fik ikke en gang sagt ordentlig farvel til dem, før Jens startede motoren og med det samme forsvandt i mørket.

Tilbage stod vi tre og trak vejret lettet, vi faldt hinanden om halsen og jublede og dansede næsten hele vejen tilbage til caféen.

Om kilden

Robert ”Bob” Petersen – Vore oktoberdage

Kilden er et uddrag af Robert ”Bob” Petersens erindringer, ”Vore oktoberdage” (1988, renskrevet i 2010). Uddraget er gengivet med tilladelse fra Robert ”Bob” Petersens familie.